

Jarčev roman *Novo mesto* v luči avtobiografske refleksije

Igor
Gedrih

Novo mesto kot naslov romana ni najbolj prikladen, dasi je celotna vsebina Jarčevega romana tesno povezana s tem krajem in okolico. Kakor koli že, Jarčev roman je hotel revialno in knjižno ohraniti kar se da nevtralen naslov. Novo mesto kot kraj literarnega dogajanja pa ima daljno ozadje že prej, dovolj bodi, da se spomnimo na Janeza Trdino, na novomeški čas študija Dragotina Ketteja, seveda pa so tu še druga imena, ki so povezana z dolensko metropolo, tudi z ustvarjalnimi odbleski. Svojsko vzporednico z novomeškim umetniškim doživetjem lahko odkrijemo pri dveh ustvarjalcih, ki ju je od dijaških let dalje povezovalo predano in razumevajoče prijateljstvo: to sta književnik Miran Jarc in slikar ter grafik Božidar Jakac. Dasi sta po temperamentu in značaju divergentna, je prijateljska vez vztrajno in komplementarno povezala oba ustvarjalca. Skupno jima je, da sta vsak na svojem področju odrazila Novo mesto. Jarc je ubesedil roman *Novo mesto* s časom gimnazijskih let v prvi svetovni vojni, prikazal osebna in skupna iskanja mladega rodu ob koncu avstro-ogrske monarhije. Jakčeve slike in grafike pa razodevajo umetnikovo privrženost Novemu mestu, ki ga je – lahko rečemo – trajno upodabljal, pa tudi druge predele Dolenjske. Pri Jarcu so v ospredju ljudje, njihovi medsebojni odnosi, kar je pač v temelju narave besedne umetnosti, pri Jakcu poetična objektivizacija vizualnega sveta. Nadih poetičnega je že po naravi medijev različen. Jarčevo besedilo je hkrati prva podoba novomeške generacije, ki je zaznamovala čas in prostor v nastajanju umetniško novega. Jakčevo vračanje k motivu Novega mesta zanj ni le izziv, da upodablja dolensko metropolo v različnih tehnikah ob različnih letnih časih, ampak je hkrati umetnikova zavezanost kraju in posredno njegovim ljudem. Božidarja Jakca in Mirana Jarca pa povezuje tudi skupno literarno oblikovanje dvoknjižja *Odmevi rdeče zemlje*. Na osnovi Jakčevega potovanja po Združenih državah Amerike in po njegovih pismih se je M. Jarc sijajno vživljal v Jakčeva doživetja, skice, grafike ipd. in jih bogato podoživljal, zlasti, ker se je lahko oprl na slikovno gradivo ter je na tej osnovi nastal Jakčev potopis z Jarčevim sodelovanjem. Jakac je bil najboljši Jarčev prijatelj, vendar se v času »novomeške pomladi«¹ gimnazijcev Jakac šola v Idriji, tako da je prijatelja tedaj povezovala le živahna korespondenca. Iz tega razloga pisatelj ni vključil Jakca v *Novo mesto*.

Nevtralni naslov za roman, namreč *Novo mesto*, ne daje toliko podobo mesta v svoji slikovitosti, kot pa predvsem podobo mladega rodu, ki izhaja iz provincialnega kraja in se izvija iz kroga malomeščanske sredine in tuje recimo oficialno uradniške miselnosti; ne gre za široko panoramo prostora in za množico oseb, pač pa bolj za tiste prebujajoče se gimnazijce, ki se iščeče, po svojih naporih in dilemah hočejo dokopati do spoznanj mimo okostenele meščanske sredine. Tedanji Rudolfswert je bil v bistvu okostenele provincialno gnezdo, kot jih je bilo dosti pod Avstro-Ogrsko, le da se je lahko ponašalo s kulturno-narodnim prebujenjem. Avstrijska mentaliteta posameznikov v romanu je lahko dala le zunanjo formo in ton za osebe in razmere, ki so zaznamovane kot režimsko lojalne, slovenska zavedna sredina pa je imela drugačne korenine, kar je tenkočutno dojel tako mladi gimnazijec Miran Jarc, kot tudi večina njegovih vrstnikov. Jarca pisateljsko nikoli ni zamikalo oddaljeno zgodovinsko zaledje Novega mesta, četudi je vedel za bogato zgodovinsko in kulturno dediščino, ves čas ga je pritegovalo sodobno življenje in odzivi mladega rodu na življenjske preizkušnje, s čimer

je raslo njihovo dozorevanje. Jarc svojega časa ni dojemal drugače kot oseben in skupen preplet novomeškega dogajanja v realnem razponu in problematiki, generacijski problem pa je hkrati skupen, a znotraj tega individualno razlikujoč. Z današnje perspektive ga lahko pojmuje kot zgodovinsko zaznamovanega, dasi je po izvoru tedanjim vrstnikom sodoben.

Avtobiografske poteze

Nobenega drugega proznega dela od novele do povesti Jarc ni toliko osredotočeno pisal kot *Novo mesto*. Čeprav pri drugih Jarčevih proznih delih najdemo sledi osebnih potez pri kateri od oseb, pa je v romanu *Novo mesto* Jarčeva osebnost v ospredju kot Danijel Bohorič. Pisatelj se je zavestno vključil med krog mladega rodu in ohranil naravno mero do osebnih in posebnih dogodkov, premišljeno razmerje do drugih oseb. Kljub avtobiografičnem poudarku pa je Jarc znal ohraniti koordinate časa in razmer, odnosov med glavnimi osebami v taki panorami, da roman presega običajno avtobiografijo. Zadnji leti prve svetovne vojne sta odločilno zaznamovali ljudi in dejanja. V takih koordinatah narodnega, družbenega, kulturnega, generacijskega in socialnega prepletanja razmer in razmerij se pisatelj ni odločil za prvoosebno podajanje, s čimer bi vzpostavil poseben in izostren odnos tako do sebe kot do drugih, ali drugače povedano, razločnica med jaz in drugi bi naredila zarezo ter terjala mnogo bolj dokumentarno podrejenost. Kot Danijel Bohorič pa se je umestil med druge sošolce in sodobnike in je tako ostal eden izmed njih. Le da v nekoliko izrazito postavljeni vlogi. Avtobiografske poteze s tem nič ne izgubijo, saj Danijel Bohorič ohranja vse temeljne poteze Jarca tedanjega časa. Pisatelj si je z drugim imenom odprl možnost, da dosti bolj svobodno izraža sebe, dopustno bi mu bilo uporabiti fantazijo, vnesel bi lahko še druge značajske in miselne poteze, vendar tega ni storil. Tedaj moramo iskati vzrok, da sebe in druge predstavlja z drugimi priimki in imeni, v dejstvu, da so v času, ko je izšel roman, živele skoraj vse osebnosti.

Kako se nam razodeva Danijel Bohorič, osrednja oseba romana? V vseh premenah, ki jih doživlja Danijel Bohorič v svojem odrasčanju, ostaja spremenljiva, a vseskozi iščoča osebnost, ki z naporom volje in hotenja želi najti svoj lastni obraz. Želi se dokopati do jasno, individualno profiliranega razmerja do okolja in do sveta. Od zasanjanega, v Umetnost zaverovanega gimnazijca, polnega idealov, ki se krhajo ob preizkušnjah življenjskih položajev, pa do mladeniča, ki je prerasel adolescenco in dozorrel v samobitno osebnost, ki je zmožna, da se sooči z življenjsko stvarnostjo, ki je prek tavanj prišla do etičnih, osebnostnih, narodno družbenih spoznanj.

Začetek romana podaja sanjavi svet Danijela Bohoriča. Do očeta ga veže zaupljivo razmerje, oče mu je odkrival glasbeni svet klasike, a tudi knjižno klasiko. Toda adolescentna napetost ga odvede od doma in pogrezne v lastni nemir in v bližini sebi enakih laže primerja, odkriva, tiplje za spoznanji, ki jih mlad človek ne more dobiti drugače kot z življenjsko izkušnjo. Vsem gimnazijskim vrstnikom je skupno, da se ovejo, kako so minili časi brezskrbnega prepuščanja fantaziji, Karlu Mayu, Julesu Vernu; z Bohoričem vred so se znašli v dvojni ječi: v šoli in v letu 1914 – z vsemi posledicami, ki ga čuti tudi zaledje. Bohoriču ni več mikaven pustolovski roman, z odkrivateljsko vnemo pa občuduje L. N. Tolstoja, F. M. Dostojev-

skega, išče aktualne (osebnospoznavne) novosti pri A. Strindbergu, L. Andrejevu idr. Prebiral je domače revije, pa tuje, odbiral tisto, kar je zanj novo. Sledi slavjanofilstva so bolj odsev starega rodu. Bohoriča zatem tudi leposlovje ni več zadovoljevalo, v svoji viharni duši bi hotel prodreti do zadnjih skrivnosti sveta. Tedaj ga je prevzela teozofska misel, ne brez posledic za Jarčevo ekspresionistično obdobje ustvarjanja. Ne da bi se trajno navezal na teozofijo, pa je to komponento manj vnesel v roman, kakor v pesmi tedanjega časa. Da je v romanu manj sledi o teozofiji Rudolfa Steinerja, je treba pripisati vplivu Zinke Zarnik, Jarčeve kasnejše žene, ki je s strogim katolicizmom vplivala na pisatelja. Tipično za Bohoriča pa je občutje: »Miselni svet je občutil kot močnejšo realnost kot pa obkrožajočo resničnost.«

Danijel Bohorič pa je bil od vsega toliko prevzet, da je pozabljal na dom. Bil je ves razzarjen v pričakovanju nečesa neimenovanega in nedoločnega in si je želel dogodka, ki bi ga opijanal in zvrtočlavlil. Želja po ekstazi je spremljajoč mladostniški pojav, a je hkrati iskrena želja po zraščanju s svetom v globljem, nepovršinskem bistvu, hkrati pa ga prepaja hotenje po čutno spoznavnem doživetju. Bohorič je ob Barbiču nagonsko čutil, da prijateljeva kritičnost ne dopušča »polnega leta«, kajti Bohorič ni iskal miselnega vzleta, ampak se želi vpeti »s kipečim življenjem duše«. V svoj dnevnik je Bohorič zapisal: »Miselna doslednost ubija poezijo. Meni je samo do poezije življenja.« Ne le za obdobje novomeškega življenja, ampak tudi pozneje je Jarc ohranil misel, da filozofija kvintesenčno zoži življenje, umetnost pa je mnogo več v svoji široki pojavnosti kot miselni sistem. Seveda pa čas Danijela Bohoriča v njegovem doživljajskem območju nezakrito seva romantično pojmovanje o poeziji življenja. Pisatelj je pošteno odrazil samega sebe tudi v naivnem, ne le čustveno vznesenem duhu. Seveda kasneje nujno morajo slediti korekture, deziluzije, nova, bolj z realnostjo povezana spoznanja, kar prinaša življenje samo s svojimi pojavi. Že tu se pojavi opredelitev za celostno življenje, seveda v mejah stvarno možnega v okviru avtobiografskih potez in zaradi iščoče narave gimnazijske generacije. Najsi je njihovo iskanje potekalo po različnih poteh.

Tiha in vdana ljubezen do sošolke Nataše Stein je tipično adolescentna. A tu je pisatelj izrazil odprto vznesenost, ki se ne ozira na znamenja, ki bodo morala podreti ljubezensko iluzijo. Bohoričeva deziluzija pri koncu romana je hkrati razbremenila mladeniča v lastni zmoti in tedaj ni več čutil čustvene ujetosti, zato deziluzija deluje poletno, osvobajajoče. Opoj mladostniške ljubezni nosi v sebi idealitete, ki se polagoma rahljajo, dokler Bohorič ne sestopi na realna tla. Preplet srečanj med Danijelom Bohoričem in Natašo Stein je bolj enostransko v ljubezenskem čustvu, Nataša ostaja lepo, koketno dekle, tudi ne brez preračunljivosti in želji po videzu imenitnosti. Že po interesih sta si različna, njo privlači šport, ples, »ugledni ljudje«, ki so v tedanjem trenutku zanimivi. Godi ji, da Danijel pesni in se ji tako izpoveduje. Danijela pa prevzema duhovni svet, zlasti knjige. V Nataši so privzgojeni nastavki meščanskega stremljenja po uspehu in položaju, po družbeni lestvici, Danijel pojmuje uspeh nepridobitniško; ceni duhovne vrednote in notranje bogastvo. Zaradi razlik se pred njo počuti »kakor izobčenec« v svoji drugačni naravi in naravnosti. Denarni lesk in karierizem sta nekaj, kar je bilo Danijelu trajno tuje. Tako Natašinim staršem kot Nataši sta pomembni meščanska družbena lestvica in ugled. Po drugi strani pa Danijel ve, da obstaja gola spolnost brez čustvenih vezi, kar je že na

ravni prostitucije in kar Bohorič kategorično zavrača. (Tudi Jarc v pismih iz teh let.) Prvi prelom z Natašo je Danijel doživel, ko je Nataša bahavo razkazovala njegove čustvene pesmi in s tem prizadela domnevno intimno vez med Danijelom in njo. Dokončna streznitev Danijela pri koncu romana je v bistvu razbremenitev in nevtralno odprta možnost za življenje in hkrati tudi polno, sedaj še nepredvideno ljubezen v najširšem pojmovanju.

Jarc pa je vnesel v roman tudi drugačne primere erotike, ne da bi take primere samostojno razgradil, celoviteje prikazal; tudi ni čutil potrebe pri ilustrativnem vključevanju navidez epizodnih vprašanj in tako dosegel širino življenjske stvarnosti v mnogoobrazni pojavnosti. V premišljevanju o ljubezni pa pozna tudi skrajnost, ko izroči gospe Tanit Dvogovor na stari vazi in vmes ona pravi: »Hrepenim po miru breztelesnosti, ti pa, mladi lovec, misliš, da sanjam o rdečih nočeh.« Polarizacija med telesnim in duhovnim je sicer v ozračju tedanje dobe, dualizem Bohoriča je prej odsev ljubezenske neizkušnosti kot pa trdnih filozofskih načel. Ob živih razgovorih z gospo Tanit o literaturi, vrednosti misli in poezije pa je spoznal: »Bohorič je začutil, da bi se v tej uri neizgovorjenega doživetja lahko zgodilo med njima nekaj, kar bi morda močno poseglo v njegovo življenje, mimo česar je šel slep. Vedel je, da se ta ura ne vrne več in da nima odslej tu nič drugega več pričakovati kot nasvetov za dobre knjige.« Bohorič se je zavedal lastne neusklajenosti, pričakovanj, a tudi zamujeno neizpolnjenega obeta, ki zaradi diahronosti obeh oseb zamre.

Miselni svet Danijela Bohoriča je podan kot spremenljivka z nekaterimi konstantami. Spremenljiva narava Danijela Bohoriča je pač povezana s sunkovitim odraščanjem, z njegovo tiho, a strastno iščočo naravo in željo, da bi zrelo dojel svet in življenje, ki je neulovljivo, prizadeval si je ustvariti svoj miselni obraz; spremljajočih adolescentnih pojavov pisatelj ne taji, ampak jih objektivizira. Zato ob osebnostnih premikih ni mogoče pričakovati nekih trdnih, zakoličenih načel, ki ga je vaje klasični realizem. Zgodnji, zgolj nakazani romantizem se razodeva ob trivialni literaturi, ko pustolovske knjige izrazito akcijske narave zamenjajo dokaj sodoben izbor knjig od Leva N. Tolstojta, F. M. Dostojevskega, E. Zolaja, A. Strindberga pa do W. Whitmana, L. Andrejeva, J. Wassermanna, pa še koga. Na kakšen miselno spoznavni krog lahko pomislimo, čeprav se Jarc ponavadi ne prepušča širši razlagi? Nekaj več govori o tem Jarčeva korespondenca. V miselnem obzorju pomeni L. N. Tolstoj etični imperativ v krogu realno preizkušenega življenja, F. M. Dostojevski pa poleg prvinskih etičnih vprašanj zajema tisto notranje območje človeka, ki se ne ustavlja ob zunanji pojavnosti, ampak sega v nepreverjeni, zakriti psihološki svet človeka, kar je zanj bistvenega pomena, ter se razgrinja v bolj usodni zaznamovanosti. Zolajev determinizem Novomeščanu ni bil posebno blizu, gotovo pa Zolajevo odstranje dotlej prikritih tabujev, naj gre za spolnost ali za duševno prizadetost, alkoholizem. Strindbergova polarizacija med moškim in žensko se pri Danijelu ne sprevrže v demonijo boja med spoloma, pač pa v izpraševanje o dvojem v enem in o dualizmu duhovnega in telesnega. Whitman je osvojil novomeški krog dejavnih literatov, a se je odrazil s svojim vitalizmom in neobremenjenim, modernim pojmovanjem odprtosti k življenju. L. Andrejev je lahko odmeval s svojimi ekspresivnimi apokaliptičnimi vizijami. Vendar Danijel zavrača sošolca, ki ni pristen, češ da iz njega naučeno govorijo knjige. J. Wassermann je razprl osveženi problem očetov in sinov. Čeprav v Jarčevem romanu niso dorečene vplivne, miselne prvine, pa je treba

upoštevati Danijelovo dvojnost: skozi svet literature, manj filozofije in antropozofije, se je duhovno soočal s tovrstnimi problemi, medtem ko je spočetka osebna izkušnja zaostajala, kar je pač v skladu z adolescentnim obdobjem. Trdna nazorska vodila se mu izmikajo, zagotovo pa Danijel Bohorič ter njegovi vrstniki zavračajo meščanski svet, njihove klišeje in lažni blesk in videz. Tudi tradicijo. Videz in resnica meščanske karieristične sredine se med vojno še očitnejše razodevata in do tega sveta mladi rod, dasi so med seboj različni, kaže prezir, odklon.

Bohorič kot konstanto ohranja visoko etično zavest, tako od sebe kot od drugih pričakuje soskladje med etičnim principom in življenjem, to pa se pri mnogih osebah nalomi. Teozofija je v romanu alternativna možnost mladega Bohoriča, ki mimo običajne filozofije in verbalizma vere odpira nove poglede, neevropocentrično miselnost; tu nastane posebno razmerje med človekom, naravo in vesoljem, čeprav ne trajno v teozofski luči. Ne vemo natančno, kaj je Bohoriču pomenil Voltaire, verjetno sarkastičnega kritika sholastike, Haeckel mu je bil tisti, ki je radikalno podpiral darvinizem, za Danijela pa gotovo ni bil sprejemljiv kot povezovalac znanosti in religije v »religiozni ateizem«. Bliže mu je lahko bil I. Kant kot kritik čistega razuma. Pisatelj je v romanu podal bolj dotikališča, ki dopuščajo prosta sklepanja, pač v povezavi z ravnanjem Danijela; ni se pa loteval širokih pogledov na filozofska vprašanja, tu je Jarc trajno zagovarjal umetnost kot mnogo širši pojavni svet, kakor pa filozofijo, ki pogosto sledi shematiki sistema. Marx je gotovo odmeval med novomeško mladino, Danijel ga je poznal.

Danijel Bohorič doživlja premene svoje osebnosti, včasih sunkovito, zagotovo pa trajno. Če se spočetka razodeva v prelomni miselni, spoznavni situaciji, ko je opustil deško, romantično brezskrbnost, je takoj za tem stopil v svet realij, ki jih lahko izkustveno sprejema polagoma, ne scela na vseh področjih enako in hkrati, vmes so trajna spraševanja o smislu in poti lastne osebnosti, sunkovita iskanja; tu je Bohorič nezaupljiv do rodu očetov – izjema je lastni oče – mnogo bolj navezujoče grede Danijelova tehtanja misli in spoznanj k sošolcem; hkrati ve, da so si medsebojno različni po značaju, temperamentu, zlasti po nazorih. Čeprav Danijel čuti do sošolcev vsaj rahlo distanco, hoteč ohraniti samosvojo osebnost, mu je naravno bližji mladi rod kljub protislovjem, ki lahko nastajajo med njimi. Povezuje jih ne le mladost in odprtost k drugačnemu svetu, skupen jim je odpor do šole, do uradniške tradicije meščanske sredine, pri Danijelu je odnos do sošolcev vsaj delno polaren: zaveda se svoje osebne posebnosti, a si hkrati vroče želi odprtega, zaupljivega prijateljstva. Stiki, ki so zdaj bolj odprti do enega, zdaj do drugega, se ne morejo povsod razviti do prijateljskih vezi. Zanesljivo pa so Danijelu stiki potrebni za soočanje umetnostnih, etičnih, miselnih in nazorskih spoznanj, zlasti pa za izoblikovanje lastnih stališč, hkrati pa Danijel ve, da si s tem polagoma, a zanesljivo izoblikuje dozorelo človeško pokončnost v skladu s samim seboj in s svojimi nagnjenji. Spreminjajoči se individualizem – in rahlo solipsizem – je razumljiv tako za Danijela kot za družino novomeških gimnazijcev; vsem je izhodiščnega pomena lastna oseba in tipanje sveta v neobremenjujoči spoznavni zavesti; brez prizvoka etabliranih navad in dejanj.

Rod mladostnikov je čutil skupno brezciljno in bremenečo tradicijo, preživelo meščansko družbo, hkrati pa nosi v sebi vse drugo, še neizoblikovano, a nastajajoče v individualnem, v dozorevanju in profiliranju lastne

osebnosti. »Nadvladati ta svet, zanikati ga ali pa zbežati od njega – edino izhodišče.«

Danijel dejansko preživlja troje: zanika svet klišejskih navad in ponarenosti kot nekaj preživelega; beži v svoj svet, kjer mu je umetnost zatočišče, a tudi spoznavna možnost in vodilo. Tudi zavest provincialnosti novomeške sredine je Bohorič hotel preseči z umetnostjo. Toda če mu je umetnost lep čas predstavljala vir spoznanja in zatočišče, se je slednje vse bolj umikalo pred Danijelovim zrelim soočanjem z življenjem, ko je vse bolj ozaveščeno in samostojno dojemal in živel koordinate življenjske danosti. Prej si je moral priznati: »... življenje in jaz se ne bova nikoli sporazumela.« Toda to je Danijelova resignacija trenutka, izrečena v obupu neskladja med možnostjo in dejanskim stanjem osebe. Nezaostnost umetnosti je potem Danijel dojel kot neke vrste upor zoper literaturo, ki je (lahko) papirnata, ko postane življenje z vsemi silnicami in drobnimi vsakdanjimi dramami silnejše in predvsem pristnejše, kot privzdigjena umetnost.

Danijelova vrnitev k naravi je hkrati spontana želja, da se nasloni na neposredno doživljanje izvirnih življenjskih procesov. Zato spoznanje: »Osvoboditi se videza, zaživeti znova in znova čisto na novo.« Potrebno mu je soskladje med zunanjim in notranjim, potrebno je sprejeti zunanji svet v pojavnosti in ohraniti lastno identiteto; kajti preprosto zgolj ponotranjeno zrenje brez stičišča z življenjem osami in se lahko izkaže pogrebno, kot se je zgodilo Jermanu.

V burnih dneh, ko je tudi v provinci odmevala majniška deklaracija, je Bohorič z drugimi vred živo čutil usodne premike, predvsem pa pričakovanja. Ob premišljanju o prihodnosti noče biti vizionar, trdno pa ve, da samozadovoljni meščan žaluje za preteklim; skeptično kritičen je do sanjskih glasnikov velike svobode in pravi: »Zvezati in pobiti vse take upornike, ki prinašajo človeštvu večno isto, staro suženjstvo samo pod novimi imeni.« Danijel si v svojem predstavnem svetu ne ustvari modela države, družbe, ostaja nedorečen v teh pogledih, očitna pa je bojazen, da bi ena oblika zatiranja nadomestila drugo. Očitno o globljem družbenem procesu Danijel niti ni kdo ve kako globoko razmišljal, da pa se slutiti, da je naklonjen naravnemu spreminjanju družbe, ob tem pa je socialna komponenta naravno navzoča, pomembna prvina. Bohorič pa hkrati trdno zavrača sleherno pomisel, da bi se povrnili prejšnji časi. V jedru ohranja nazore, ki so približno liberalni, a le nad politično prakso; je tudi proti odvzemu dobrin tistim, ki imajo preveč. Jarc je tako povedal pošteno o dejanskem stanju svojih nazorskih opredelitev tistih let. Dejansko je pri njem socialno-družbeni kompleks vprašanj zazorel v tridesetih letih, ne pa v dijaških. Bohoričevo ravnanje ob pričakovanju novega je pisatelj ekspresivno izrazil: »Ves svet je kolodvorska čakalnica,« in nadalje z retoričnim vprašanjem: »Ali je to nova pomlad Evrope?« Ob koncu romana pisatelj jasno pove, da je Bohorič šele začel odkrivati skrivnosti življenja: »Skrivnost resničnega trpljenja in resnične radosti.« Odprt k življenju, za življenje.

(Poglavje iz prikaza Miran Jarc in roman Novo mesto)